

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lettelse af generationsskifte	side 2
Program for årsmødet	side 4
Kronik - Unge i landbruget	side 8
To slægtsgårde i Villingeø	side 11
På Herrens Mark	side 13
Skovvejsgård - 250 år	side 14

Tidsskrift for
 Dansk Slægtsgaardsforening

April - Maj 1988

Nr. 273 - 46. årgang

*Stolbergstøtten ved
 Hørsholm.
 Danmarks ældste
 monument over
 landboreformer.
 Rejst 1766.*

SLÆGTSGÅRDEN

LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Stiftet 5. juli 1941

Redaktion:

Ole G. Nielsen, Lundforlundvej 8, 4200 Slagelse, tlf. 03 58 40 16

Kasserer, sekretær og annonceekspedition:

Inger M. Hansen, Bjerggårdsvangen 9, 2840 Holte,
tlf. 02 80 25 37 (efter 17). Postgiro nr. 8 08 31 42

Slægtsgaardsarkivet:

«Klostergaardens», Ole Hansensvej 3, 4100 Ringsted,
tlf. 03 61 25 35 (onsdag 11-15 og evt. efter aftale)

Arkivar Else-Margrethe Ransy, Udbygade 19, 1, 2200 København N.,
tlf. 01 37 73 22 kl. 18-21 (fortrinsvis folketællinger)

Genealog Bo Johansen, St. Strandstræde 4, 1, 1255 København K.,
tlf. 01 11 67 20 efter kl. 18 (fortrinsvis gård- og slægtsundersøgelser)

Hovedbestyrelsen:

Formand: Gårdejer Carl Martin Christensen, «Kaaregårds», Badstrupvej 39,
Badstrup, 5485 Skamby, tlf. 09 85 11 74

Næstformand: Gårdejer Peder Møller Frifelt, «Lindegårds», Tyndkærvej 7,
6823 Ansager, tlf. 05 24 30 87
(Formand: Bladudvalget)

Gårdejer Vagn Mathiasen, «Solgaard», Toeltvej 4, Langerød,
3480 Fredensborg, tlf. 02 19 38 37
(Formand: Arkivudvalget og Nordsjællandskredsen)

(Ordningsretten er udgør hovedbestyrelsens forretningsudvalg).

Gårdejer Aage Tolstrup, «Stangegaards», Skarpeskadevej 6, Aarsballe,
3700 Romme, tlf. 03 99 92 77
(Formand: Bornholm)

Gårdejer, borgmester Verner Larsen, Åbovej 17, Herlufmølle,
4160 Herlufmagle, tlf. 03 75 11 61

Gårdejer Meta Larsen, «Skovvang», Præstøvej 107,
4640 Fakse, tlf. 03 82 51 45
(Formand: Sjælland-Syd)

Gårdejer Frede Falk Rasmussen, «Vestervang», Marrebæk Tværvvej 5,
Marrebæk, 4873 Væggerløse, tlf. 03 87 73 57
(Formand: Lolland-Falster afd.)

Gårdejer Hans Peder Madsen, «Mariesminde», Røjrupvej 41,
5550 Langeskov, tlf. 09 97 23 21
(Formand: Fynskredsen)

Gårdejer Torp Friis Møller, Aarslevvej 4, Aarslev,
6230 Rødekro, tlf. 04 66 66 97
(Formand: Det sydlige Sønderjylland)

Gårdejer Hans Kloppenborg Skau, «Skovgaard», Skovgårdsvej 15,
Hammelev, 6500 Vojens, tlf. 04 57 72 21
(Formand: Haderslev amt)

Gårdejer Knud Raunkjær, Magnolevej 114,
6880 Tarm, tlf. 07 37 30 08

Gårdejer Holger Buch Juul, Råbevej 13, Ødsted,
7100 Vejle, tlf. 05 86 50 21
(Formand: Vejle amt)

Gårdejer Peder Nørgaard Larsen, «St. Engbørge», Ballingvej 5,
7800 Skive, tlf. 07 52 24 85

Gårdejer Henry Slemming, Hammelevvej 23, Hammelev,
8500 Grenå, tlf. 06 32 01 99
(Formand: Århus amt)

Gårdejer Ingrid Houbak, «Gedemaalsgaard», Sakstrupvej 32, Bjergby,
9800 Hjørring, tlf. 08 97 10 36

Kredsformænd, der ikke er medlem af hovedbestyrelsen:

Gårdejer Carl P. Jensen, Vadgård, Vadgårdsvej 25,
6830 Nr. Nebel, tlf. 05 28 81 14
(Formand: Ribe amtskreds)

Gårdejer Mads Andersen, Skarupvej 4, Hanning,
6900 Skjern, tlf. 07 36 20 74
(Formand: Ringkøbing amt)

Gårdejer A. C. Winther Hansen, «Trillebakkegaard», Grydsted,
9240 Nibe, tlf. 08 35 16 03.
(Formand Himmerlandskredsen)

Gårdejer Peter Bentzen, «Torngaardsminde», Torngaardsvej 15,
9440 Aabybro, tlf. 08 24 11 87
(Formand: Nordjyllandskredsen)

Nr. 274 udkommer omkring 20. juni. Stof til dette nummer skal være hos
redaktøren inden den 20. maj.

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Tryk: ROSTED BOGTRYK/OFFSET, 4200 Slagelse, tlf. 03 54 52 65

Lettelse af generationsskifte

Den 27. januar 1988 fremsatte skatteministeren i Folketinget en lovpakke, der har til hensigt at lette generationsskiftet i erhvervslivet, herunder landbruget.

Jeg skal her kun omtale et af disse forslag, nemlig L. 190 der omhandler succession ved familieoverdragelse.

Succession betyder i al korthed, at køber indtræder i sælgers status, såvel hvad angår bygninger, maskiner og besætning.

Det er et forslag Dansk Slægtsgårdsforening har ventet på i lang tid, og er resultatet af et udvalg, der har arbejdet med en række problemer af lignende art i nogle år.

Jeg har i min tid på Christiansborg rykket for forslaget, og nu ligger det på Folketingets bord.

Jeg havde håbet, at det kunne passere Folketinget uden stor ståhej, men sådan skulle det ikke være.

Førstebehandlingen viste ikke et klart flertal, men derimod en opposition der ikke udtalte sig meget om forslaget, men benyttede lejligheden til at skælde ud på skatteministeren.

På Slægtsgårdsforeningens hovedbestyrelsesmøde den 16. februar, drøftede vi situationen, og blev enige om, at vi skulle søge foretræde for Folketingets skatteudvalg.

Vi fremsendte et brev til udvalget, hvori vi gjorde opmærksom på vore synspunkter, og fremførte nogle aspekter, der ikke var omtalt i lovforslagets bemærkninger, og ej heller indgik i ordforretalerne.

Vi blev indkaldt til den 16. marts, hvor Vagn Mathiasen, Hans Skau og jeg selv deltog.

Vi fik lejlighed til at forelægge vore synspunkter, og fremlagde dokumentation for, at successionsordningen ikke, set over år, vil medføre provenutab for staten.

Der er afsat et kvarter til et sådant besøg, så det er begrænset hvad vi kan nå, men jeg tror på værdien af, at vi kort og klart peger på problemerne. Hvad der så videre vil ske, følger vi med interesse, og vi er parat til igen at give lyd fra os.

Jeg er optimist med hensyn til en endelig vedtagelse, ikke mindst på baggrund af, at der nu kommer forslag om afskaffelse af formueskatten. Jeg tror, det ender med en pakkeløsning på disse spørgsmål.

Carl M. Christensen

Brochure til medlemshvervning

Ved de mange arrangementer, der afvikles i forbindelse med Stavnsbåndsjubilæet, kommer der mange mennesker, der har brug for en opfordring til at blive medlem af Dansk Slægtsgårdsforening.

Derfor har hovedbestyrelsen ladet fremstille en brochure, der kort fortæller om Slægtsgårdsforeningen og slægtsgårdsbegrebet, samt har en indmeldeskupon.

Denne brochure bestilles af et hvert medlem af Slægtsgårdsforeningen, som skal til et Stavnsbåndsjubilæumsarrangement.

Bestilling hos sekretæren 02 80 25 37 eller redaktøren 03 58 40 16.

Tillykke til Peter Møller Frifelt

Dansk Slægtsgårdsforenings næstformand Peder Møller Frifelt runder et skarpt hjørne den 17. april, idet han fylder 60 år.

Frifelt er vestjyde, og har levet hele sit liv i den landsdel, der har præget ham på mange måder. Hans stemmeføring er præget af det jyske, og han virker på sine omgivelser, som det han er, nemlig en stout jyde med sine meningers mod, uden at han derfor er mere stædig end godt er.

Han er født på gården Frifelt, den gård han overtog efter sin far, og som han nu har overdraget til sin søn.

Han har drevet gården på mønsterværdig vis, og dermed sørget for, at der er mulighed for den næste generation.

Inger og Peder Frifelt købte for et par år siden en naboejendom, hvortil de er flyttet, og hvor de sammen har oparbejdet en ny produktion af mink, så der er bestemt ikke tale om noget otium. Frifelt indtrådte i slægtsgårdsforeningens hovedbestyrelse i 1973, hvor han afløste sin fader, forfatteren Salomon J. Frifelt.

Siden 1977 har han været medlem af forretningsudvalget, og fra 1987 foreningens næstformand.

Efter i mange år at have udført et stort arbejde, såvel i arkivudvalget og i bladudvalget, blev han i 1984 valgt som ny formand for bladudvalget, og det er i høj grad hans ansvar, at vi gennem mange år har haft et medlemsblad af høj kvalitet.

Peder Møller Frifelt har gennem årene været en meget stabiliserende faktor i Slægtsgårdsforeningens hovedbestyrelse, hvor han med sin jyske lune og sit vindende væsen, har glattet ud og skåret igennem de diskussioner, der har været.

Dansk Slægtsgårdsforening takker for din indsats gennem mange år, og håber på fortsat godt samarbejde, hvor vi kan trække på din viden og erfaring.

Hjertelig tillykke med dagen.

Carl Martin Christensen

Slægtsgårdsrejser

Norgesturen 12.-16. juni afvikles som planlagt. Se omtalen i nr. 272 side 5.

Sydslesvigsturen er flyttet til dagene 30. september - 4. oktober. Oplysning og tilmelding: Jens P. Petersen, 03 61 00 23.

Fra hovedbestyrelsesmødet

Der har været afholdt hovedbestyrelsesmøde den 16. februar.

Man drøftede skatteministerens lovforslag om succesion ved familieoverdragelse, der medførte, at hovedbestyrelsen ønskede at forretningsudvalget fik foretræde for Folketingets udvalg for skatter og afgifter. (Se side 2.)

Man er opmærksom på, at medlemmer kan få problemer, når deres ejendom bliver fredet eller underlagt bestemmelser i en bevarende lokalplan. Foreningen vil analysere problemet.

Foreningens orienteringsblad »en orientering - en opfordring« vil blive revideret og genoptrykt.

Og man lader udarbejde en brochure til medlemshvervning ved arrangementer i forbindelse med Stavnsbåndsjubilæet. (Se side 2.)

Sekretæren fremlagde medlemsstatistikken, der viste, at foreningen i 1987 havde haft en medlemsfremgang på 48, så vi nu er 2.372 medlemmer. Bag de 48 nye medlemmer skjuler sig 147 nye medlemmer og 99 udmeldte.

Hovedbestyrelsen besluttede, at tilføjelser til slægtsgårdsdiplomer sker vederlagsfrit.

Vagn Mathiasen orienterede om årsmødet 1988. Fru Ingrid Houbak indbød foreningen til at holde sit årsmøde i Hirtshals i 1989 og Aage Tolstrup ville gerne se foreningen til årsmøde på Bornholm i 1990.

Endelig begyndte man at drøfte årsmødet 1991. Det er foreningens 50-års jubilæumsmøde. Det er tanken at blive midt i landet, men derom er endnu ikke truffet beslutning.

Landbrugsmuseet på Gl. Estrup har henvendt sig og gjort opmærksom på, at de gerne vil have henvendelse om gamle ting. Skulle der være medlemmer, som har effekter, som måtte have Landbrugsmuseets interesse, og som man vil af med, kan man henvende sig til museumsinspektør Anette Hoff 06 48 34 44.

OGN

Hvad du fra dine fædre har arvet, erhverv det - for at eje det med rette.

Goethe

Gamle numre af Slægtsgården

Landsformanden har i sit arkiv en komplet samling af slægtsgårdsbladet. Troede han!

Efter formandsskiftet har Carl Martin Christensen opdaget, at i samlingen mangler 6 blade, det er numrene: 6, 24, 25, 26, 37 og 39. Ved samme gennemlæsning bemærkede landsformanden, at der er to forskellige blade, som har nr. 14.

Skulle der være medlemmer, som kan bidrage til, at Dansk Slægtsgårdsforenings samling af medlemsblade bliver komplet, modtager Carl Martin Christensen med tak de 6 manglende numre.

Slægtsgårdsarkivet har heller ikke en komplet samling, og står man alligevel for at smide samlingen af gamle blade ud, enten p. g. a. oprydningstrang eller flytning, så kontakt arkivaren eller redaktøren.

OGN

Program for årsmødet

Lørdag den 28. maj

- Kl. 13.30 præcis
mødet åbnes i Frederiksborghallens restaurant, Hillerød.
- Kl. 15.00 kaffe.
- Kl. 15.30 sang.
overrækkelse af platter til 14 ejere af de første slægtsgårde der blev frigivet i Nordsjælland.
- Kl. 18.00 festmiddag i Frederiksborghallens restaurant, underholdning og dans.
- Kl. 24.00 mødet slut.

Dagsorden for mødet onsdag eftermiddag:

1. Sang og velkomst.
2. Valg af dirigent og protokolfører.
3. Formanden aflægger beretning.
4. Formanden for Slægtsgårdsarkivet, Vagn Mathiasen, aflægger beretning.
5. Formanden for bladudvalget, Peder Møller Frifelt, aflægger beretning.
6. Meddelelser vedr. Jens og Anna Jensens fond.
7. Beretningerne drøftes.
8. Fremlæggelse af regnskab og budget.
9. Valg til hovedbestyrelsen.
10. Valg af revisorer.
11. Mødested for årsmødet 1989, 1990 og 1991.
12. Eventuelt.

Søndag den 29. maj

- Kl. 8.30 busserne starter fra Frederiksborghallen.
- Kl. 9.00 morgenandagt i Frederiksborg Slotskirke.
- Kl. 10.00 mødes vi i Riddersalen på Frederiksborg Slot, hvor museumsdirektør Poul Eller vil fortælle og efter en kort rundgang, går vi ud gennem Møntporten og samles vi ved Reventlow-Monumentet i Frederiksborg Slotshave -
- Kl. 11.00 kører vi fra Hillerød.
- Kl. 12.00 frokost på Ganløse Kro.
- Kl. 13.00 kører vi fra Ganløse langs Mølleåen.
- Kl. 14.00 ankommer vi til Brede, hvor vi skal se udstillingen om Stavnsbåndsløsningen.
- Kl. 15.30 afgang fra Brede til Hørsholm.
- Kl. 16.00 siger vi farvel ved Stolbergstøtten i Hørsholm og busserne kører hjem til Jylland/Fyn og Sjælland og til Hillerød med de deltagere, der har biler stående der.
- Kl. 16.45 ankomst Hillerød.

Praktiske oplysninger vedr. årsmødet

Der skal på forhånd betales for deltagelse.

Eftermiddagskaffe i Frederiksborghallen 26 kr.

Festmiddag i Frederiksborghallen 194 kr. (omfatter 3 retter og kaffe) + andel i fællesudgifter (musik, tryksager, porto m.m.) 30 kr. ialt kr. 224,-

Frokost på Ganløse Kro, incl. kaffe og 1 øl/vand 110 kr. + andel i fællesudgifter (entreer, tryksager, porto m.m.) 30 kr. ialt kr. 140,-

Hotellophold

Foreningen har reserveret værelser på Hotel Hillerød og Danmarks Apotekerforenings Kursusejendom, som begge er beliggende umiddelbart i nærheden af Frederiksborghallen.

Alle værelser er med bad.

Pris for dobbelt værelse Hotel Hillerød 490 kr.

Pris for enkelt værelse Hotel Hillerød 400 kr.

Pris for dobbelt værelse Apotekerfor. 475 kr.

Pris for enkelt værelse Apotekerfor. 350 kr.

Alle priser er incl. morgenmad, som serveres i Frederiksborghallens restaurant.

Betaling opkræves sammen med de øvrige mødeudgifter.

Mødedeltagerne vil fortrinsvis blive indkvarteret på Hotel Hillerød.

Eventuelle afbud bedes meddelt sekretæren hurtigst muligt for at regning for ubenyttet værelse kan undgås.

Buskørsel

Der vil blive arrangeret buskørsel til turen om søndagen og det anbefales at tage med bussen, da lokale folk vil fortælle om, hvad der passerer. Det vil koste 50 kr. pr. person.

Hvis der er tilslutning til det vil vi arrangere buskørsel fra

1. Sønderjylland. Start: Sønderborg.

2. Nordjylland.

3. Sjælland. Start: Vordingborg.

Bussen fra Sønderjylland kan benyttes af deltagere fra Fyn.

Bussen fra Sjælland kan benyttes af deltagere fra Lolland-Falster og ruten lægges sådan, at den også kan benyttes af deltagere fra København.

Alle der ønsker at køre med bus bedes anføre, hvorfra de vil med. Så laver vi en køreplan, der passer bedst muligt til ønskerne.

Det vil koste 276 kr. pr. person incl. færge og fra Sjælland 125 kr. Nøjagtigt mødested og tidspunkt meddeles senere.

Tilmelding til busser på tilmeldingsblanketten. Betaling opkræves sammen med de øvrige udgifter.

Tilmelding til Dansk Slægtsgårdsforenings årsmøde

i Hillerød den 28. og 29. maj 1988.

Tilmelding kan kun ske skriftligt, gerne hurtigst muligt, til Slægtsgårdsforeningens kasserer og sekretær Inger M. Hansen, Bjerggårdsvænget 9, 2840 Holte, senest den 6. maj, hvorefter deltagerliste m.m. vil blive fremsendt sammen med girokort til indbetaling af mødeudgifter.

Følgende deltagere tilmeldes (skriv tydeligt - gerne blokbogstaver):

Stilling _____

Navne _____
_____

Adresse _____
_____

Evt. telefon _____

Ønsker at køre med bus om søndagen _____

Ønsker at køre hele turen med bus med påstigning i _____
_____

Eftermiddagskaffe _____ personer

Middag _____ personer

Frokost/udflugt _____ personer

Indbetaling vil blive opkrævet på giro.

Hotellophold

Dobbeltværelse _____

Enkeltværelse _____

Tilmelding til årsmødet

(kopi til eget brug)

Ønsker at køre med bus om søndagen _____

Ønsker at køre hele turen med bus med påstigning i _____
_____

Eftermiddagskaffe _____ personer

Middag _____ personer

Frokost/udflugt _____ personer

Indbetaling vil blive opkrævet på giro.

Hotellophold

Dobbeltværelse _____

Enkeltværelse _____

Slægtsgaardsarkivet's priser:

Folketællingsundersøgelser . . . . . 60 kr.
Slægtsgaardsdiplom . . . . . 150 kr.
Undersøgelse til diplom . . . . . 700 kr.
Gårdhistorisk undersøgelse . . . . . efter aftale

Velkommen til nye medlemmer:

Maler
Max Hansen
Samsøvej 6
Vor Frue
4000 Roskilde

Gårdejere
Sigrid og Lars Jacob Larsen
»Sosegaard«
Hallegaardsvej 5
3720 Aakirkeby

Godsejer, hofjægermester
A. Bech
Valbygården
Brorup 4
4200 Slagelse

Gårdejer
Chresten Lorenzen
Snogbækgaard
Vester-Snogbæk 5
6400 Sønderborg

Gårdejer
Reinhold Westergaard
»Nørrevang«
Asferg
8990 Fårup

Hr.
Herluf Hansen
Gernersvej 32
Bårse
4730 Præstø

Gårdejer
Vagn Olsen
»Klostergård«
Stårupvej 7
6690 Gørding

Gårdejere
Birte og Erik Hansen
Ll. Engegård
Stensebyvejen 3
3730 Nexø

Gårdejer
Harald Aggerholm
»Soldatergaard«
Duegaardsvej 2
3720 Aakirkeby

Annelise Thestrup-Bjørn
Rosenvænget 2 A
4640 Fakse

Peter Festersen
Røllumgaard
Røllum Bygade 53
Røllum
6200 Aabenraa

Gårdejer
Arne Koefod-Hansen
St. Engegaard
Engegaardsvej 4
3740 Nexø

Gårdejere
Hanne og Peter Schelde
»Nørupgaard«
Fynslundsvej 61
6064 Jordrup

Gårdejer
Folke Madsen
»Enggaarden«
Allingdamsvej 147
Asdal
9850 Hirtshals

Gårdejere
Birgitte og Knud Tolstrup
»Skovgård«
Dalegaardsvej 11
3720 Aakirkeby

Gårdejer
Henrik Dam
»Limensgaard«
Limensgaden 15
3720 Aakirkeby

Gårdejer
Sven Andersen
Bygbjerggård
Pytten 13
5580 Nr. Åby

Gårdejere
Mary og Folmer Jørgensen
Steensgård
Steensgårdsvej
6470 Sydals

Gårdejere
Hanne og Hans Munck
»Fyensgaard«
Stavelund 1
3700 Rønne

Erhvervschef
Aksel Nørrelund Tornøe
Middelfartvej 10
Båring
5466 Asperup

Gårdejer
Evald Thyrrerstrup
Veggerbyvej 70
Hyllested
9541 Sulsted

Talmagi og virkelighed

I beretninger - foredrag - diskussioner og argumentationer med mere bruges i regelen en hel del talmaterialer til oplysning og dokumentation af fremførte påstande. Disse er som oftest nødvendige og iøvrigt belærende, men kan også til tider behandles på en måde, der desværre i stedet virker direkte vildledende og pådrager tilhørerne helt forkerte opfattelser. Som eksempel kan tages landbrugets forbrug af sprøjtemidler og kemikalier.

Personlig er jeg ikke tilhænger af større brug af marksprøjtninger end absolut nødvendigt, og derfor modstander af de forudlagte systemsprøjtninger.

Men på den anden side skulle landbruget nødig påføres stærke begrænsninger i brugen af dette nødvendige styringsmiddel i planteproduktionen.

Ifølge fremførte oplysninger ligger totalforbruget i Danmark målt på virksomt stof til såvel ukrudt-, svampe- som skadedyrsbekæmpelse til alle formål såsom markbrug og haver samt anlæg m. m. være på ialt 7 millioner kg.

Når den almindelige borger præsenteres for dette høje tal, får han hurtigt fornemmelsen af, at nu forgifter landbruget snart alt og alle.

Regnes der imidlertid lidt nærmere på tallene, ser det straks noget anderledes ud. Vi har i Danmark omkring 2.8 millioner ha landbrugsjord, fradrages de ha der på een eller anden måde ligger i græs og normalt aldrig sprøjtes, bliver der tilbage omkring 2.2 millioner ha. Nu ved vi, at alle ikke sprøjter lige meget, men tager man og regner de 2.2 millioner ha om til m² og dividerer de 7 millioner kg op heri, viser det sig, at gennemsnitsforbruget bliver på 1 gr. virksomt stof pr. 3 m². Nu ser det hele pludselig ikke særlig afskrækkende ud, og hvis man iøvrigt kan stole på videnskabens forsikringer om, at der kun anvendes stoffer, som naturen hurtigt nedbryder, ja så er der egentlig ingen grund til de heit store bekymringer.

Torp Friis Møller

Fra kredsene

Ribe Amtskreds

Amtskredsen afholdt fredag den 19. februar generalforsamling på Kærgård Landbrugsskole.

Efter at formanden - Carl P. Jensen, Nr. Nebel havde aflagt beretning, var der valg af 2 bestyrelsesmedlemmer, og her genvalgte Peder Møller Frifelt, »Lindegård«, Ansager og Ernst Plagborg, »Vennelyst«, Grindsted.

Efter kaffebordet holdt fhv. forstander Ejner Jensen et interessant foredrag om generationsskiftet i landbruget gennem tiderne.

Bestyrelsen

Haderslev Amtskreds

Generalforsamlingen blev afholdt den 2. marts i Skrydstrup Forsamlingsgård, hvor 72 medlemmer var mødt frem.

Ved generalforsamlingen trådte Hans Kjær ud af bestyrelsen og afløstes af fru Vera Thyssen, Åved.

Landsformand Carl Martin Christensen gav derefter et fint og klart rids af sit syn på Dansk Slægtsgårdsforenings fremtid.

Dagen sluttede med et interessant foredrag af professor Troels Fink om Sønderjyske landboreformer i 1700-tallet.

Kredsens sommermøde bliver den 6. juli, hvor man besøger Tørning Mølle. Her vil formanden for Tørning Mølle komplekset - Orla Sørensen fortælle.

Hans K. Skau

Kredsen for det sydlige Sønderjylland

Kredsen afholdt generalforsamling den 21. marts.

Efter generalforsamlingen talte fhv. forstander på Gråsten Landbrugsskole Filt Jensen om familiebruget kan overleve.

Filt Jensen sagde bl. a.: Afløsning af dyre lån med f. eks. billige udlandslån, grønne obligationer eller indexlån ville måske nok lette rentebyrden, men til gengæld måtte hovedstolen forhøjes, og ved kommende afdrag kommer der så istedet et skatte-spørgsmål, og så er man i realiteten lige vidt.

Den eneste løsning, som Filt Jensen kunne pege på, var at afvikle de dyre lån gennem rentetilskud.

Sommermødet afholdes den 16. juni på Landbrugsskolen i Tønder, hvor landsformanden Carl Martin Christensen taler.

Torp Friis Møller

Sjælland-Syd

Da kredsen havde generalforsamling i februar måned, indledte kredsformanden - fru Meta Larsen med at rette en tak til den afgående landsformand - Jens P. Petersen.

Efter generalforsamlingen fortalte landbrugslærer Knud Nielsen om unge og landbruget. (Se side 8.)

Derefter holdt landsformanden - Carl Martin Christensen, sit foredrag om Slægtsgårdsforeningen og dens arbejde og gennemgik bl. a. det lovforslag, der var fremsat til lettelse af generationsskiftet.

Om landbrugets situation sagde Carl Martin Christensen bl. a.: Med den miljøpolitik der føres, er man ved at afskaffe husdyrholdet i Danmark. Men landet kan ikke klare sig økonomisk uden den værditilvækst, som landbruget bidrager med.

Målet er, at der skal bestå et landbrug også efter år 2000.

OGN

Vendsysselkredsen

Kredsen indbyder til sommermøde den 11. juni, hvor man besøger Dronninglund Slot. Efter kaffen, der serveres på slottet, taler landsformanden - Carl Martin Christensen.

Sommermødet slutter med generalforsamling.

Peter Bentzen

Ringkøbing Amtskreds

Dansk Slægtsgårdsforening i Ringkøbing amt afholdt møde og generalforsamling mandag den 29. februar på Westergårds hotel i Videbæk med 28 deltagere. Fhv. lektor K. S. Boas, Tarm, holdt et interessant foredrag om begivenhederne, der gik forud for stavnsbåndets ophævelse, og om de fremskridt bondens frigørelse satte i gang. Med en serie lysbilleder illustrerede taleren landbrugets forhold omkring udflytningen fra landsbyen.

Ved den efterfølgende generalforsamling aflagde formanden en kort beretning, hvori han bl. a. advarede landbruget mod at tage mod den hjælp, som er betinget af afskaffelse af selvejet.

Da det var den første generalforsamling efter kredsens stiftelse, blev det ved lodtrækning afgjort, hvor mange og hvem af bestyrelsen, der skulle på valg. De derved udpegede bestyrelsesmedlemmer, Betty Nielsen, Karup, Jens T. Bjerg, Holstebro og Agnethe Stampe, Hover, blev alle genvalgt og bestyrelsen genvalgte herefter Mads Andersen, Hanning som formand.

I juli har kredsen sommerudflugt til godset Qvistrup ved Lemvig.

Mads Andersen

Himmerlandskredsen

Himmerlandskredsen afholder sin første generalforsamling mandag den 16. maj kl. 20.00 på Lundbæk Landbrugsskole.

Efter generalforsamlingen er der fælles kaffebord, hvor vi har fået fhv. mejeribestyrer Poul Staun, Nibe til at underholde.

A. C. Winther Hansen

Vejle Amtskreds

Tirsdag den 7. juni 1988 aftentur til naturområdet ved Tørskin.

Vi mødes kl. 19.00 på rasteplassen i Tørskin, hvor man får lejlighed til at se kunstneren Robert Jacobsens landskabsskulpturer.

Derefter fortsættes til naturskolen Søballegård, hvor forstkandidat, skoleleder Søren Andersen, orienterer om skolen og tager os med på en tur i det naturskønne område.

Holger B. Juul

Vestsjællandskreds

For 27 år siden sluttede de to lokalkredse i henholdsvis Præstø Amt og Sorø Amts sig sammen til kredsen Sjælland-Syd.

Nu mener bestyrelsen for Sjælland-Syd, at tiden er inde til at oprette en selvstændig Vestsjællandskreds, der foreslås, at følge Vestsjællands Amt.

I dette forår vil kredsformanden - Meta Larsen, tage initiativ til et medlemsmøde om den nye kreds.

OGN

KRONIK

Unge i landbruget

Landbrugslærer Knud Nielsen, Kærhave Landbrugsskole, der også ejer en slægtsgård ved Næstved, orienterer her om tilgangen af unge til landbruget og om landbrugsuddannelsen.

*Knud Nielsen.
Agronom, landbrugslærer og gårdejer.
Medlem af bestyrelsen for kredsen
Sjælland-Syd.*

For få år siden søgte der hvert år mere end 2200 unge ind på landbrugets grundskoler til en uddannelse på 18 uger. I dag er vi nede på ca. 1100 med et 20 ugers grundkursus, og hvis tendensen fortsætter vil omkring 50% af disse nå at få det grønne bevis.

Ser vi på aldersfordelingen af disse unge fra folkeskolen – der går ind i landbruget – har den selvfølgelig været lidt stigende, men karakteristisk nok kommer flere og flere som skoletrætte elever, og derfor er startalderen nu stagnerende.

Enhedsskolen med start i august direkte fra folkeskolen f. eks. til EFG-basisår i jordbruget tiltaler ikke mange af disse unge. De vil ud i praktik inden de igen sætter sig på skolebænken.

Fortsat er ca. halvdelen af de 23.000, der er beskæftiget i primærlandbruget under 24 år. Mange af disse unge får ikke en uddannelse i landbruget, og det må frygtes, at de fremover vil gå som ufaglært, billig arbejdskraft i samfundet.

Fra de unge der søger landbrugsuddannelsen, er hovedbegrundelsen klar, de ønsker arbejdet med dyr og planter – samt har ønsket om egen bedrift.

De områder, hvor landbruget kan give beskæftigelse, er kvægstalden med 40%, svinestalden med godt 25% og planteproduktionen med lidt under 25%. Resten (under 10%) er beskæftiget på minkfarme, maskinstationer m.v.

Ser vi på hvilke unge der i dag søger landbruget, bliver man måske overrasket – men hvorfor egentlig – 1 ud af 2 i Jylland og 3 ud af 4 på Sjælland kommer fra andet end det primære landbrug.

Heldigvis er mange unge, der starter landbrugsuddannelsen, men ikke tager det grønne bevis, ikke tabt for landbruget. De køber senere deltids- eller fritidslandbrug eller de tilknyttes serviceapparatet. Disse unge er generelt meget efterspurgt som arbejdskraft, da de både forstår sig på praktisk arbejde og teori – og så er de loyale over for deres arbejdsplads.

Vi har i dag ca. 40.000 heltidsbedrifter med ca. 80% af landbrugets totale bruttoudbytte. Dertil kommer ca. 45.000 deltids- og fritidsbrug.

Selvejet er stadig alt-dominerende, og for få år siden var kun 7% af jorden dyrket som forpagterjord mod nu 20%.

Med den egentlige landbrugsproduktion er der beskæftiget

omkring 130.000 mennesker. Lige så mange er beskæftiget med at levere til eller aftage fra landbruget. Dertil kommer, at landbruget endnu afleverer for mere end 30 milliarder kroner i nettovaluta hvert år. I takt med de færre og større produktionsenheder, er også antallet af arbejdstimer fra familie og venner mindre – ligesom landmændenes gennemsnitsalder er faldet på disse produktionsenheder. Beskæftigelsen i primærlandbruget vil falde drastisk i takt med nedlæggelsen af heltidsbrug.

Store miljøkrav – her og nu – vil sandsynligvis tvinge mange husdyrhold til at stoppe. Således kan kun ca. halvdelen af husdyrholdet nu melde miljøkravene opfyldt.

Men en anden og langt mere alvorlig sag for erhvervet er, at der skal skabes en bedre og meget mere positiv dialog mellem landbruget og den øvrige del af befolkningen, hvis landbruget fortsat skal sikre omkring 10% af landets arbejdspladser – og en stor nettovalutaindtjening!

Hvor er medierne, og hvor er du og jeg, når det gælder om at sikre arbejdspladser i Danmark?

Den enorme strukturtilpasning som samfundet forlanger, og den katastrofale mangel på indtjening i landbruget truer med at handlingslamme erhvervet og lukke tusinder af arbejdspladser.

På Kærhave Landbrugsskoles grundkursus modtager vi hvert år omkring 144 unge, for hvem landbruget er den livsstil, de kunne tænke sig. De har alle været minimum et halvt år ude i det praktiske landbrug og kender derfor til erhvervet.

En af de vigtigste betingelser for, at disse unge bliver ved landbruget, er den start landbofamilien – som lærested – kan give dem. Desværre er tendensen, at landmandskonen har udearbejde – og ikke føler, at hun orker at have et ungt menneske boende – med hvad dette måtte medføre. Flere og flere steder skal de unge bo hjemme eller bo i fællesskab med andre unge i et tidligere stuehus eller i et parcelhus – ofte adskillige kilometer fra arbejdsstedet, Med ca. 1100 unge på grundskole (heraf ca. 10% piger) viser erfaringen fra tidligere, at man må være optimist – for at tro – at 600 når frem med en uddannelse – og penge til at overtage et landbrug, men absolut ikke nødvendigvis en produktionsenhed. Dette kan betyde, at der indenfor de næste 5-10 år kun er aftagere til 10.000 produktionsenheder.

Ønsker samfundet fortsat en landbrugsproduktion – og det tyder udtalelser fra bl. a. den tidligere socialdemokratiske landbrugsminister Bjørn Westh på – kan der fortsat være mange beskæftiget i eller omkring landbruget, men det vil kræve bedre indtjening – for landbruget har ikke længere en inflationsgevinst at bære over i samfundet, og produktpriserne giver så lav en timeløn, at mange landmænd ville være tjent med bistandskontoret!

Fremtidsforskere har peget på, at dansk landbrug om blot få år kan afsætte alle sine varer – og mere til. Men måske tror politikerne ikke på disse mennesker?

Selvom strukturudviklingen vil betyde færre ejere af produktionsenheder, skal vi bruge mange drifts- og afdelingsledere, samt anden kvalificeret arbejdskraft med en uddannelse der næppe er meget anderledes og meget kortere end den ejerne skal have. Også specialarbejdere med kortere uddannelser bliver der brug for.

Men! – de fleste i landbruget må indstille sig på en mere intensiv efteruddannelse. Erhvervet skal ikke fremover bygges på billig arbejdskraft, men må også være gode læresteder for de unge. Kan og skal landbruget alene motivere flere unge til at gå ind i uddannelsen? – Svaret er efter min mening et klart nej!

Der bør først skabes en positiv dialog til samfundets øvrige

grupper, for at få en afklaring på, hvad man vil med det erhverv, der i mere end 1000 år har måttet betale – dyrt vil mange mene – for samfundets stigende levestandard, og ikke mindst dets tåbeligheder som krige, der krævede penge og soldater, magthavernes byggekultur, der kræver penge og arbejdsressourcer og privilegerede grupper, der kræver penge og løbende afgifter.

Hvordan skabes de økonomiske rammer for, at landbrugserhvervet trods alt overlever, og fortsat kan bidrage positivt til det danske samfunds husholdning?

Det gøres i hvertfald ikke ved, at jorden inddrages via indekslån, jordfonde, bræmmer og andet såkaldt naturbevarende, jordskatter, ejendomsskatter o. lign.

Da godsejerne for 200 år siden lod bønderne overtage jorden, var det en realistisk vurdering af nødvendigheden.

Hverken adelen, kirken eller de venstreorienterede har egentlig ønsket eller forstået selvejet.

Man kunne måske spørge sig selv om, hvor længe arbejderne egentlig vil finde sig i socialdemokratiets leflen for venstrefløjens teoretikere. Nye undersøgelser viser da også, at de unge vælgere ikke længere følger 68-generationen.

Mange landmænd har følt, at det oftest var bedre under socialdemokratiske regeringer (jeg kan knapt huske hvad arbejder – bonde stod for)!

Hvad afskrækker så de unge fra at gå ind i eller får dem til at forlade landbruget. Ret tyndt viser undersøgelserne, at den nedvurdering samfundet giver erhvervet, de uafklarede strukturforhold, den manglende indtjening samt ubekvemme arbejdstider ofte fører til, at man lettere finder et livsgrundlag med bedre indtjening andre steder – og så kan man jo alligevel bo på et af de mere end 100.000 nedlagte landbrug!

Knud Nielsen

Kærhave Landbrugsskole

Justitsråd Qvistgaard

Vi kender alle navnene Reventlow og Colbiørnsen, når der tales om landboreformerne. De ydede også begge to en stor indsats. Men der var mange andre, som var med til at skabe det resultat, vi skal markere i de kommende måneder.

Et af de oversete medlemmer af Den store Landbokommission er justitsråd Morten Qvistgaard, som af eftertiden har fået et dårligt ry. I filmen »Kongen bød« er det ham, som Colbiørnsen skælder ud.

Morten Qvistgaard (1732-1798) var godsejer på Skælskørgængen.

I 1760 havde han købt godserne Gjerdrup og Lyngbygård. I 1774 erhvervede han herregården Espe samt noget bøndergods fra Antvorskov Krongods. Endelig købte han i 1782 Gimlinge kirkegods.

Morten Qvistgaard var ikke nogen gammeldags herremand, han var en effektiv landmand med ansvar overfor sine fæstere. Han var landvæsenskommissær, og havde bl. a. varetaget salget af Antvorskov og Vordingborg krongodser i 1774.

Justitsråd Qvistgaard var en af de fire ansete landmænd, som fik sæde i Den store Landbokommission, og her kom han i modsætningsforhold til især Colbiørnsen.

I 1787 udsendte han sit indlæg i Den store Landbokommission, bogen har den lidt besværlige titel: »Copie af den Betænkning jeg underskrevne Morten Qvistgaard, i den af Hans Majestæt på Rentekammerets allerunderdanigste forestilling af 11. juli 1786 allernådigst anbefalede Landvæsenskommission har, som Medlem af samme over adskillige Poster nedlagt«.

I betænkningen skrev Qvistgaard: »Det synes mig i mange hen-

seender billigt, at enhver proprietær, som bortfæste en gård, bør udi det udstædte fæstebrev nøjagtig anføre såvel bygningernes som besætningens beskaffenhed, og i summa alt, hvad den fæstende med gårdens overdragelse, og dertil, og intet videre, bør han eller hans arvinger ved dødsfald eller fratrædelse blive ansvarlig.«

Morten Qvistgaards synspunkter om bondebeskyttelse kommer tydeligt frem. Han ønskede også at sikre bondens retsstilling.

Uenigheden mellem Colbiørnsen og Qvistgaard viste sig især i spørgsmålet om stavnsbåndet. Colbiørnsen havde foreslået, at stavnsbåndet måtte ophøre, når en person af bondestanden enten havde fået sin afsked fra krigstjenesten eller han havde opnået den alder, at han ikke kunne antages til soldat.

Hertil bemærkede Qvistgaard: »Jeg havde troet, at en hensigt dog havde været, at jorden, hvoraf levebrød og underholdning såvel for krigshæren som næsten for alle statens lemmer, den højeste med den ringeste, skal tages, ej skulle mangle dyrkere.«

Uenigheden mellem Colbiørnsen og Qvistgaard var altså, at Colbiørnsen ville bevare stavnsbåndet for at sikre det nødvendige antal soldater, mens Qvistgaard ville bevare stavnsbåndet for at sikre godsejerne fæstere til deres gårde.

Justitsråd Qvistgaard havde nogle misforståelser om stavnsbåndet og vornedskabet, men han havde også nogle synspunkter vedrørende stavnsbåndet, som er værd at lægge mærke til.

Han skrev bl. a., at fik de hjemsendte soldater, og de der var over 40 år lov til at flytte, kunne det knibe med karle, da kun dem, der var for unge måtte blive tilbage, sammen med syge og krøblinge, der ikke kunne blive soldat.

Samtidig forlangte staten skatter af alle gårde.

Det var netop skatterne, der betød noget for Morten Qvistgaard, for skulle godsejerne ikke betale skat af fæstegårdene uanset om de blev drevet eller lå øde, så kunne det være uden betydning, om det var til at skaffe fæstere.

I sit indlæg skrev han: »Hvor den letteste levemåde, de fleste næringsveje og de mildeste byrder findes, der gives nok den mest delvise folkemængde, men om hint i ligning med andre lande finder sted for bondestanden, om man end giver den løs fra fødestavnens rettigheder, vil jeg overlade til kyndigere at pådomme.

Frihed er vist nok ikke det eneste, der avler vindskibeligthed, men når jeg ser, at jeg ved min vindskibeligthed kan fortjene så meget, at jeg kan leve vel derved, thi ellers avles upåtvivlelig modløshed og forskel lige laster.«

Qvistgaard mente, at frihed ville medføre et stort antal lediggængere, muligvis også tyve- og røverbander. Han skrev: »At der i vort frugtbare land ligger udyrkede strækninger, kan jeg, der dog temmelig nøje kender landet vidt omkring, ikke sige, men at de dyrkede jorder selv bærer mærke på mangel på flid kan på en måde passere for sandhed. Men her bliver det et betydeligt spørgsmål: Hvoraf deriveres denne mangel? Monne derfra, at bonden er bunden til stavns og ej har frihed at gå, hvor han vil? Nej, vi bør ikke dysse os selv i søvn med urigtige forestillinger. Men mangel på evne og kræfter til at forskaffe sig de fornødne såvel mennesker som kreaturer til at arbejde, hines større lyst til tiggeri og dovenskab, samt uformuenhed til at føde og fodre sidste, som vi burde, og mange andre ting, der udslæbe og udmatte dem for bonden og tillige spille den tid, han på sin agerdyrkning skulle anvende. Disse er hovedårsagerne, der hindrer landmanden at gå frem i den grad af fuldkommenhed i hans agerdyrkning, som han ellers ville og kunne. Med et ord: Skatterne og byrderne på bondestanden og hartkornet ere større, end han kan bære.

Disse (skatterne) er det, der sætter vort landvæsen tilbage, og så længe de ikke kan formindskes, men proprietærene for den mægtige bonde må bære den største del deraf, så længe kan det ej heller formenes hin at have rettighed til at få de fornødne folk, såvel til hans egen avlings drift, som til hans bøndergårdes beboelse med mindre der vil ske en almindelige konsusjon og omstyring på de fleste steder.«

Justitsråd Morten Qvistgaards epitafium på Boeslunde kirkegård med Wiedewelts relief.

Qvistgaard foreslog derfor, »at alle uden forskel, enten de have stået deres tid som soldat, eller ikke, burde forblive på det gods, de er fødte indtil de fæste gård eller boelsted eller hus med jord og hartkorn til, med mindre proprietæren forinden giver dem forlov og frihed, at flytte bort, men når de således virkelig fæste sted, at det da måtte ske, uden indsigelse fra proprietæren, på hvilket gods de selv synes for godt at kunne komme til akkord.«

Colbiørnsens forslag om, at man ikke måtte tvinge karle til at fæste gårde, kunne ifølge Qvistgaard løses ved, at proprietæren efter forgæves at have annonceret efter en bruger, selv drev den mod at betale skatten. Kan dette ikke lade sig gøre, da skal han være fri for afgifter på gården.

Justitsråd Morten Qvistgaards hovedsynspunkt var, at en fæstegård skulle være af en sådan standard, at fæsteren kunne yde sine forpligtelser overfor ejeren. Derfor ønskede han også regulering af gårdenes arealer, så de blev større.

Morten Qvistgaards indlæg er dateret den 18. november 1786. Bortset fra synspunkterne vedrørende stavnsbåndet af hensyn til gårdfæstet, så var han ikke væsentligt uenig med kommissionen. Det er tilmed interessant at se, at Qvistgaard nogle år senere skiftede opfattelse. Da han erfarede, at bønderne og deres familier kunne klare sig uden »fødestavnens rettigheder«, kunne han ikke se nogen grund til at vente med stavnsbåndets totale løsning til år 1800.

Morten Qvistgaard er blevet regnet blandt bondefrigørelsens modstandere, og det er en misforståelse. Qvistgaard gik ind for bondefrigørelse, men han var uenig med kommissionens flertal om fremgangsmåden.

Qvistgaard havde forslag om, at stavnsbåndet kunne opløses langsomt, ved gradvis at udvide det område, som det gjaldt for.

Selvom Morten Qvistgaard har fået et dårligt rygte som reformmodstander, så skal det retfærdigvis erindres, at han var meget interesseret i reformer af den landbrugsmæssige drift, og han fik tidligt udskiftet sine landsbyers jord.

Efter justitsråd Qvistgaards død i 1798 overtog hans yngste søn – Peter Christopher Qvistgaard Gjerdrup og Lyngbygård godser, og den nuværende ejer af godserne – kammerherre P. Fabricius er tip-tip-oldebarn af justitsråden.

To slægtsgårde i Villingerød

Efter årsmødet lørdag den 28. maj 1988 vil eftermiddagens program samle sig om overrækkelsen af mindeplader til de gårdejere, som i dag har de gårde, der i 1788 overgik til arvefæste, som de første efter Den lille Landbokommissionens arbejde.

Her fortælles om Den lille Landbokommission, dens arbejde og om to gårde i Villingerød, hvor ejerne er efterkommere af de første arvefæstere.

Den 3. november 1784 blev Den lille Landbokommission nedsat. Dens korrekte navn var »Kommissionen for Frederiksborg og Kronborg Amter«. Dens opgave var, »at undersøge og overlægge på hvad måde og på hvilke midler samtlige Vore fæstebønder og husmænd på de to amter, så vidt muligt kunne forbedres ved den fordelagtigste økonomiske indretning og ved efter omstændighederne, især, hvor det kan se uden afgang i Vore indkomster, at forunde dem selveje.«

Oplægget lagde vægt på de landbrugsmæssige forbedringer, og kunne bønderne få arvefæste, måtte det ikke være en udgift for staten. (Politikernes tankegang har ikke ændret sig i 200 år!)

Den lille Landbokommission var resultatet af ca. 30 års overvejelser om landboreformer. Nu ville man forsøgsvis gennemføre nogle reformer i Nordsjælland.

Dansk Slægtsgårdsforenings kredsformand i Nordsjælland – Vagn Mathiasen, Langerød fortæller:

»Den 3. november 1784 nedsattes den såkaldte lille landbokommission med den opgave at forbedre bøndernes vilkår på krongodset i de daværende Kronborg og Frederiksborg Amter. Formanden for kommissionen blev amtmanden i Frederiksborg amt, Heinrich von Levetzau, der var en erfaren mand med sjældne evner til at forhandle med bønder.

I løbet af tre måneder havde man udarbejdet en plan, som regeringen godkendte. Det første man gik i gang med, var opmåling af landsbyerne og udskiftning af jorden, således at hver bondegård fik sin jord samlet på en eller to steder afhængig af kvaliteten. Alle skulle have en part af agerjorden og en af engjorden samt en tørvelod.

Udskiftningen var Den lille Landbokommissionens vigtigste arbejde, men samtidig afløstes både hoveriet og tienden af et pengevederlag. Herefter kom bøndernes arbejdsindsats udelukkende dem selv til gode.

Der er dog ingen tvivl om, at hele denne omvæltning for bondestanden har kostet umenneskeligt arbejde, sved og tårer.

Engarealet som bønderne i Borsholm overtog var bevokset med egeskov, og kongen forbeholdt sig træerne til bygning af skibe, så bønderne måtte overtage jorden med alle træstubbe.

Den 8. juni 1788 overgik de første 15 gårde under krongodset til arvefæste. Fæsterne fik den 15. august overrakt arvefæsteskederne af statsminister Chr. D. Reventlow. Det skete på Frederiksborg Slot. På 200-årsdagen for denne begivenhed gentager man denne begivenhed, og lader de nuværende ejere modtage et kopi af arvefæsteskedet. Det er disse gårde, som vi også vil interessere os for ved årsmødet.

I 1788 var der 10 gårde i Villingerød, som fik arvefæsteskedene den 15. august. To gårde er lagt sammen, men 9 gårde eksisterer endnu, de har navnene: Thorshøjgård, Nyevanggård, Havemosegård, Dyremosegård, Agergård, Hellebjerggård, Damsmosegård, Indelukkegård og Ærtebjerggård.

Foruden de 10 gårde i Villingerød var det Ebbekøbsgård i Endrup, Andersgård og Bendtsgård i Freerslev, Vivergård i Roland og Enghavegård i Nr. Herlev, som fik de første arvefæstesked.

Det er ejerne af disse gårde, som vil besøge Dansk Slægtsgårdsforenings årsmøde og modtage mindepladerne, som omtalt i sidste nummer.

Damsmosegård

Gårdejer Sigfred Nielsen, Damsmosegård i Villingerød er den eneste af de 14 ejere, der skal modtage mindeplader, som er direkte efterkommer af den fæster, som fik arvefæsteskedet på samme gård i 1788. Sigfred Nielsen fortæller:

»Damsmosegård blev i 1767 fæstet af Ole Jørgensen, som 8. juni 1788 modtog arvefæsteskedet af greve Reventlow på Frederiksborg Slot. Efter hans død i 1798 sad enken – Pernille Rasmussdatter med gården til 1806, da sønnen Ole Bjørnsen overtog fæstet.

Hans søn hed Rasmus Olsen. Han overtog gården i 1839 og 2 år senere købte han nabogården Hellebjerggård. Den 17. oktober 1846 fik Rasmus Olsen bevilling til at sammenlægge Damsmosegård og Hellebjerggård. Da Rasmus Olsen og konen Maren Nielsdatter havde 3 sønner, fik den ene søn Damsmosegård, den anden søn Hellebjerggård, mens den tredje som fik Hulerøds gård i Dronningmølle.

Da Rasmus Olsen i 1880 delte sin dobbelte gård mellem sønnerne, var der ingen bygninger til Hellebjerggård, og derfor blev denne bestemmelse indføjet i skødet:

»Med hensyn til gårdens bygninger, da må køberen finde sig i, at min anden søn, Hans Jensen Rasmussen med familie og tyende medbenytter stuehuset til beboelse, ligesom dennes besætning af heste og kreaturer må reserveres fornøden plads i staldene på bedste måde, dog kun så længe – indtil sidstnævntes under opførelse værende gårdbygninger på den til ham overdragne ejendom er såvidt fuldført, at han kan flytte med familie og bedrift ind i disse, hvilket iøvrigt må ske senest 1. april 1881.«

Jens Rasmussen og Amalie Larsen havde Damsmosegård til midten af 1930'erne, da børnene Richard og Hedvig Rasmussen overtog den.

I 1939 brændte gården sammen med nabogården Ærtebjerggård. Damsmosegård blev genopført på sin gamle plads, mens Ærtebjerggård flyttedes udenfor byen, og den ejes i dag af Cirkus Benneweis.

I 1964 overtog Vanja og Sigfred Nielsen Damsmosegård. Sigfred Nielsen, der er nevø af Richard Rasmussen, er 6. generation på gården, og 7. generation er landmand – idet sønnen Torben Nielsen ejer Havmosegård i Villingerød.

Til Damsmosegård hører 50 ha, og da der er en del eng, holdes der 17 ammekøer.

Hellebjerggård

Hellebjerggård blev i 1788 overladt i arvefæste til Niels Mortensen, der i 1813 overdrog arvefæstet til kopist Karl Kleinholt, som allerede i 1816 afhændede fæstet til Ole Bjørnsen, der i forvejen havde nabogården Damsmosegård.

Ole Bjørnsen drev de to gårde sammen, og som fortalt under Damsmosegård, overtog sønnen – Rasmus Olsen gårdene i 1841 og fik i 1846 tilladelse til at lægge dem sammen.

Ved delingen i 1880 tilfaldt Hellebjerggård sønnen Hans Jensen Rasmussen, der tog navnet Bjørnsen efter sin farfader – Ole Bjørnsen.

Det var Hans Bjørnsen, der fik opført den nye gård lidt udenfor Villingerød, og det skulle have kostet ham 12.000 kr. Ole Bjørnsen førte dagbog. Omhyggeligt har han hver dag noteret, hvad der blev foretaget på gården, hvad han havde købt og solgt. Disse gamle lommebøger med optegnelserne om landbrugets drift i 1880'erne opbevares stadig på Hellebjerggård.

Ragnhild – var gift med landmanden Hans Larsen, og de forpagtede i 1960 Hellebjerggård, som de overtog i 1971.

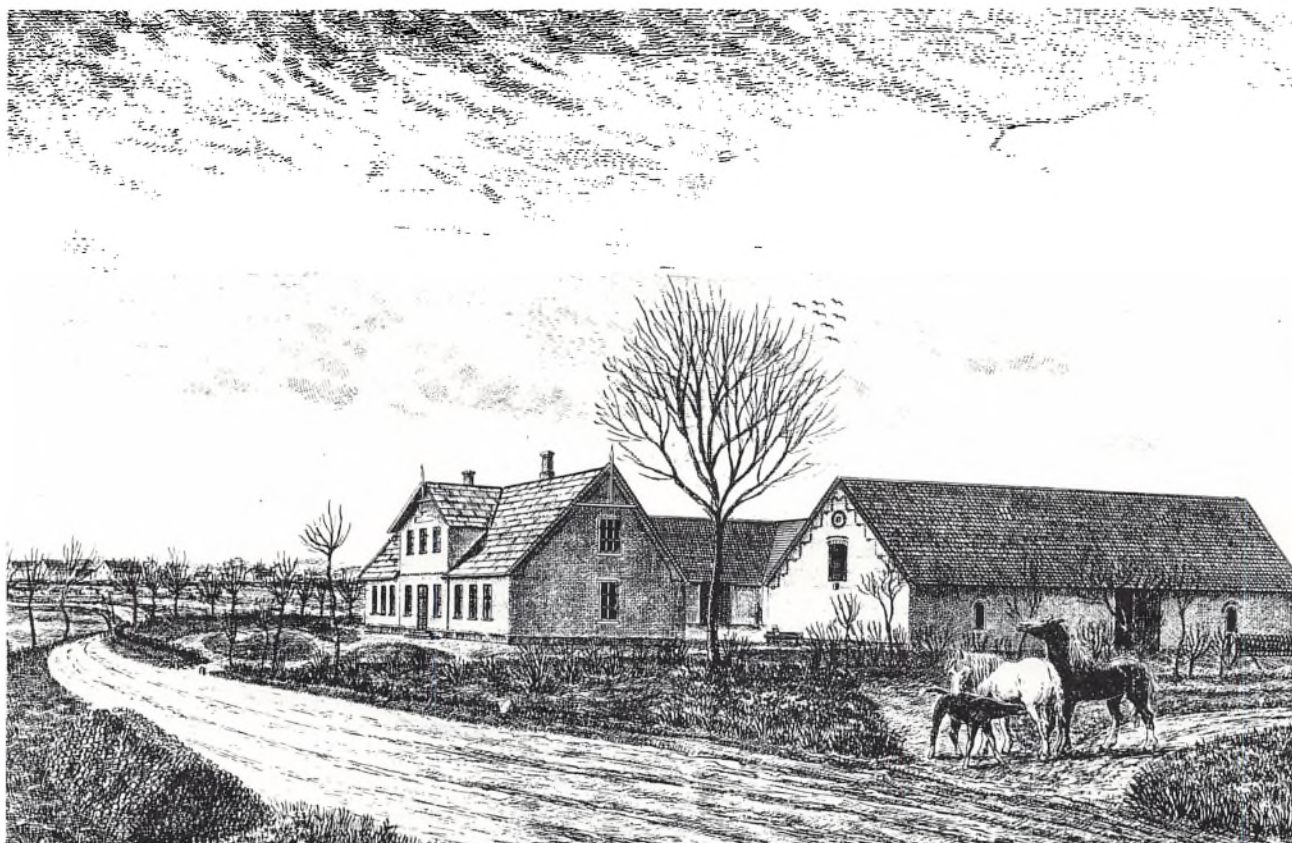
Siden 1984 har datteren Hanne og hendes mand Niels Ryum Jensen haft halvpart i gården, så nu er gården i 6. generation.

Hellebjerggård har et tilliggende på 48 ha, hvoraf de 10 ha er fredede, da de ligger i de såkaldte »Ruslandsbakkerne«. Dette areal er lejet ud til fårehold.

På Hellebjerggård har man minkfarm, bestanden består af 400 tæver, så der er nok at se til for både Hans Larsen og Niels Ryum Jensen.

OGN

NB. Læs: »Den lille Landbokommission og bøndernes frigørelse på de kongelige godser« af Vagn Mathiasen trykt i »Slægtsgården« nr. 258 – oktober/november 1985 med efterskrift i nr. 259.

På Herrens Mark

Ved årsmødeudflugten, søndag den 29. maj, skal vi bl. a. se Nationalmuseets sommerudstilling i Brede, der har fået titlen »På Herrens Mark – stavnsbundet eller fri«.

I tidsskriftet *Nyt fra Nationalmuseet* nr. 38 omtaler Mette Skougaard, Frilandsmuseet og Birgit Vorre, Dansk Folkemuseum udstillingen, og de forklarer:

Udstillingen vil skildre de gennemgribende forandringer i det danske landbosamfund i 1700-årene: baggrunden for de store landboreformer, og hvad de betød for bønderne, for godsejerne og for staten. Men udstillingen vil også beskæftige sig med reformernes betydning for det danske samfunds udvikling op til vor tid: Det ændrede landskab, de ændrede dyrkningsforhold og den ændring i livsform, som den nye tids bonde kom til at repræsentere.

Udgangspunktet for udstillingen er landsbyen Fjellerup på Djursland. Vi følger denne by og dens beboere gennem udstillingsforløbet og starter med at gå på besøg hos fæstebonden og hans familie i Fjellerup 1788. Hvordan var arbejdsdagen, arbejdsåret, hverdag og fest på gården og i det gamle landsbyfællesskab?

Som de fleste steder i landet var bønderne i Fjellerup fæstere under og stavnsbundne til en herregård. Godsets økonomi og almindelige forhold skildres til sammenligning med fæstebondens.

Den, der ønsker at se mere, kan på Frilandsmuseet besøge avlsgården til herregården Østergård, hvorunder bønderne i Fjellerup hørte.

Et særligt udstillingsafsnit skildrer miljøet hos den gruppe af godsejere, der med brødrene Reventlow i spidsen i praksis kom til at stå for landboreformerne og deres gennemførelse.

Landboreformerne kom til at betyde en kolossal forandring på en lang række områder, ikke mindst med hensyn til landskab og bebyggelse. Dyrkningen af landsbyen Fjellerups jorder i det

gamle fællesskabs tid er blevet specielt rekonstrueret til sammenligning med den udskiftede landsby, hvor hver gård efter reformerne fik sin egen jordlod samlet. Der vises her et andet dyrkningssystem end det traditionelle trevangsbrug, som især var udbredt på Sjælland. I Fjellerup, som mange andre steder i Jylland, hvor jorden var mindre frugtbar, dyrkedes jorden som græsmarksbrug, d.v.s. at man havde flere vange med en længe omdrift og flerårigt hvile med græs.

De nye afgrøder, nye redskaber og nye dyrkningsformer introduceredes i kølvandet på reformerne, og landbruget påbegyndte en udvikling hen mod den moderne, specialiserede drift af i dag.

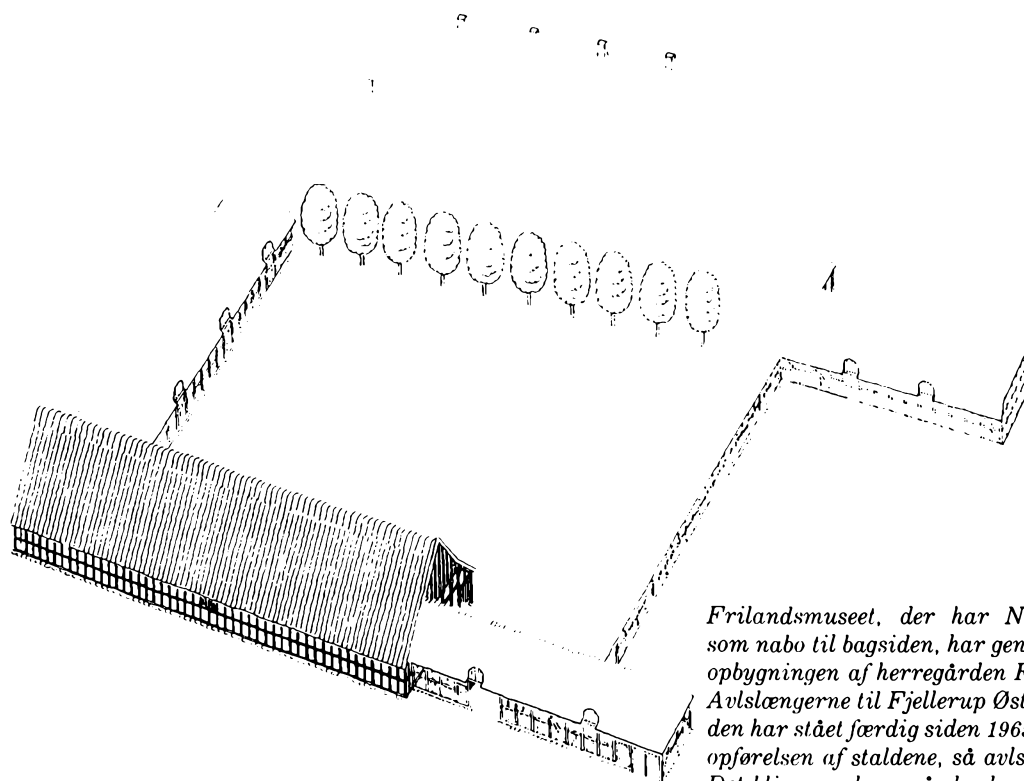
Det gamle landsbyfællesskabs opløsning, ændrede driftsformer, nye uddannelsesmuligheder o.s.v. kom også til at betyde en ændring af livsformen på landet.

Bystævnet erstattedes med et forsamlingshus, bystyret med sogneråd, ungdommen kom på højskole, landbrugsskole og husholdningsskole, mens landbohjemmene fik et stadig mere bymæssigt præg. Mange vandrede fra land til by og tidligere tiders store gårdhusholdninger erstattedes med kernefamilien.

Vi følger udviklingen op til i dag og slutter med at se på nutidens Fjellerup og på landbrugets aktuelle situation.

Endelig stiller udstillingen disse spørgsmål: »hvordan oplevede bønderne den frihed, de fik for 200 år siden?« og »hvordan vil landbruget se ud ved det næste stavnsbåndsjubilæum?«

OGN

Frilandsmuseet, der har Nationalmuseets sommerudstilling som nabo til bagsiden, har gennem de sidste år arbejdet med genopbygningen af herregården Fjellerup Østergård.

Avlslængerne til Fjellerup Østergård blev erhvervet i 1952, og ladden har stået færdig siden 1965. Nu er museet næsten færdig med opførelsen af staldene, så avlsgården kan bese i sin helhed.

Det bliver en herregård uden hovedbygning, da Frilandsmuseet endnu ikke har erhvervet denne.

Tegningen viser herregården på Frilandsmuseet.

(Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1984 s. 21).

Skovvejsgård – 250 år

Det hører fortsat til sjældenhederne, at en familie kan fejre 250-års jubilæum på en gård, men den 3. juni kan familien på Skovvejsgård i Simmendrup, Øde Førslev sogn ved Haderslev fejre et sådant jubilæum.

Det hele begyndte da Michel Nielsen den 3.6.1738 fik fæstebrev på en øde gårds jord i Simmendrup – vurderet til knapt 4 tdr. hartkorn. Michel Nielsen (1693-1758) var i 1721 blevet gift med Mette Hansdatter født i 1703 i Simmendrup.

Michel Nielsen blev kaldt for »Giesegårdsbonden«, for denne gård var den eneste i sognet, der hørte under Giesegård. Resten af sognets gårde var underlagt Eskildstrup Hovedgård.

Et ubekræftet rygte vil vide, at gården skulle være tabt i kortespil til Giesegårds ejer!

I 1759 fik 2. generation gården, idet Hans Michelsen fik fæstebrevet. Nu var gårdens hartkorn steget til knapt 8 tdr.

Gården var den første i Simmendrup, der blev udskiftet, det skete i 1782, og samtidig blev gården flyttet ud til sin nuværende plads – ved Ringsted-Haslev vejen.

Hans Michelsen var samme år, som han fæstede sit hjem, blevet gift med Anne Hansdatter, der også var født i landsbyen Simmendrup.

Næste generationsskifte fandt sted i 1815, da Jens Hansen overtog arvefæstet. Jens Hansen var født i 1775 og døde i 1841. Han blev i 1803 gift med Maria Christiansdatter fra Ørslev sogn. Deres søn, Niels Jensen, overtog arvefæstet i 1845. Han var gift med Marie Jørgensdatter fra Øde Førslev sogn. Hun sad som enke på gården fra 1862 til 1872, da sønnen Jens Nielsen blev arvefæster – og dermed 5. generation.

Jens Nielsen var født i 1845 og blev gift med Marie Pedersen, også fra Øde Førslev sogn.

Jens Nielsen købte gården til selveje og han opførte hovedparten af gårdens nuværende bygninger. I 1874 opførte han en ny stald og en ny lade. Stuehuset fik han bygget i 1883.

Jens Nielsen døde i 1931, men 10 år før, havde han solgt sin gård til sønnen Peder Ludvig Nielsen, der var sognerådsformand i Øde Førslev kommune. Peter Ludvig Nielsen døde allerede i 1933 – 52 år gammel og enken Frederikke Kirstine Pedersen overtog gården.

Enken drev gården med bestyrer indtil 1938, da hendes søn Jens Folmer Nielsen kom hjem, han var først bestyrer, derefter

Skovvejsgård – matr. nr. 1a af Simmendrup.

Stuehuset blev opført i 1883 og i 1950 blev tagetagen udnyttet, idet der blev sat en frontispice på mod haven.

forpagter indtil 1948, da J. Folmer Nielsen købte Skovvejsgård.

I 1940 blev der købt 25 tdr. land til gården, således at den idag har et tilliggende på 49 ha.

Foruden landbruget har J. Folmer Nielsen passet sine kommunale tillidshverv.

I 1954 blev J. Folmer Nielsen medlem af Øde Førslev sogneråd.

Fra 1958 til 1966 var han sognerådsformand, og efter sammenlægningen af Haslev storkommune i 1966 fortsatte Folmer Nielsen som sognerådsformand, en stilling, der efter kommunalreformen i 1970, blev ændret til borgmester.

Efter 20 år i kommunalpolitik trak J. Folmer Nielsen sig tilbage. Foruden det primærkommunale engagement var Folmer Nielsen også medlem af Sorø Amtsråd fra 1962-1970.

I mange år har Folmer Nielsen været vurderingsinspektør for Ny-kredit.

I 1987 kom 8. generation til på Skovvejsgård, idet datteren Kirsten Haaning Larsen overtog gården sammen med sin mand – maskinhandler Børge Larsen, Dalby.

De nye ejere bor fortsat i Dalby, mens Folmer Nielsen og hustruen er blevet boende på gården.

For at få tiden til at gå, har Folmer Nielsen forpagtet en ejendom og hjælper stadig til med driften. Så Folmer Nielsen har reelt drevet gården i 50 år.

Folmer Nielsen siger, »jeg går her som gårdmand – altså med kosten!«.

På jubilæumsdagen, den 3. juni, vil familien på Skovvejsgård sammenkalde familie og venner til festlighed!

Lirekassemanden Født af faderen!

Lirekassemanden blev af børnene betragtet som en kærkommen, men ret sjælden gæst i landsbyen. Den ejendommelige musik fra kassen på det tre-hjulede køretøj med de flotte farver og fremmedartede dekorationer, tiltrak alle børn.

De voksne var mere betænkelige: musikken skulle jo betales, men de var dog ikke afvisende over for manden og hans musik.

De genkendte nemlig de naive melodier fra deres barndom og ungdom, måske havde de endda danset til de samme toner, som nu begejstrede den ny generation.

Der er næppe mange fotografier af lirekassemanden i funktion i landsbyen eller på markeder. Sidstnævnte steder var han jo ret almindelig. Forfatteren Tom Kristensen har på en levende og korrekt måde digtet om lirekassens musik:

»Nu hulker den, nu hvæser den,
nu bruser den, nu blæser den,
nu drejer lirekassens sving
en skingrende musik.
Nu gurgler den, nu galer den,
nu hiver den, nu haler den
en tone af hver orgeltragt
en symfoni af blik.«

Sådan omtrent tonedet det besynderlige instrument.

Lirekassemændene og deres køretøj er forlængst fjernet fra gårdspladser, markeder og landsbyer. Den sidste døde omkring 1970, og de tilbageblevne lirekasser er nu museumsgenstande.

De første musikanter i denne branche var her i landet invalider fra 1848 og 1864. De havde specielle bevillinger til at køre omkring og musicere og modtage gaver. Så sparede samfundet fattighjælp og understøttelse til de stakkels tilskadekomne fædrelandsforsvarere. Der var vistnok nogle, der senere udlejede deres lirekasse til bekendte mod en mindre afgift. En overgang var der mindst 120 lirekassemænd eller positivspillere, som de benævntes i loven.

Da den ny socialreform gennemførtes i 1934, blev lirekassemusik forbudt på gader, veje og offentlige steder, men indehaverne bevarede deres rettighed, så længe de levede.

Endnu lever der personer, der med lethed erindrer lirekassen og dens toner, således som Tom Kristensen har beskrevet dem.

Edvard Andersen

Danske huse i Sydslesvig

Grænseforeningens årbog 1988

Emnet for dette års medlemsbog fra Grænseforeningen er »Danske huse i Sydslesvig«. Det handler om huse, der er i brug af danske, ikke om huse i særlig dansk byggeskik.

Bogen har en spredt gennemgang af forsamlingshuse, kirker, biblioteker, skoler, fritidshjem og pensionistboliger.

Mange af de danskes huse i Tyskland har mere end én funktion, og det er typisk, at skolerne erobrer pladsen.

Enkelte huse har en historie fra tiden før 1920, men af historiske grunde er der væsentligst tale om byggeri efter 1920'erne.

Bogen »Danske huse i Sydslesvig« kan ikke bruges som turistguide, da kun et fåtal af de danske huse er med, men for de bygninger, som er omtalt, er der interessante historier.

Kirkebøgerne er et af de bedste hjælpemidler til lokal- og personalhistorien. Tilmed forekommer der ofte små morsomheder, som eftertiden kan arbejde med.

Som et udslag af den personregistrering, som kirkebøgerne er udtryk for, kom også dåbsattesterne. I ældre tid var dåbsattesten ikke bare et koldt og kedeligt skema med tilfølelige navne og datoer, men en af præsten selv udfærdiget attest.

En sådan dåbsattest har vi her fra Slagelse, og på den står: »Aar 1823 - Attenhundrede Tyve To - den 12. juli er i Slagelse St. Mikkels Kirke fremstillet til Daaben et Pigebarn født af Faderen Johannes Legene, Hattemager i Slagelse og Moderen Sophie Steinlein den 24. maj 1822 - Attenhundrede Tyve To - hvilket Barn i Daaben blev nævnet: Ane Marie. Foranstaaende bevidnes efter Kirkens Ministerialbog af Salicatti, sognepræst. Slagelse, 4. september 1834.«

Gerhard Giese Salicath mente selv han var af italiensk herkomst og skrev sig som Salicatti!

Han var sognepræst i Slagelse fra 1833 til 1848. I 1848 blev han udnævnt til provst. I P. Arnskov Bogen om Slagelse får den daværende provst dette skudsmål: »havde så mange embedsforretninger, at han dårligt kunne overkomme dem«.

Pigen Ane Marie Legene kom til København, hvor hun den 6. maj 1853 blev gift med konditor Carl Wilhelm Holm.

Konditor Holm blev efter sin læretid ansat i F. A. Ottos konditori på Amagertorv og i 1860'erne overtog Holm først konditoriet og derefter hele ejendommen. Sidenhen blev konditoriet og ejendommen overdraget til Holms svigersøn Johannes A. Steen, fra hvis barnebarn, fru Gudrun Steen, Odense, disse geneologiske oplysninger er kommet.

F. A. Ottos konditori er velkendt af enhver, som værdsætter den nationale, klassiske litteratur, idet Gustav Wied lader sine to uødelige tanter i »Skærmydsler« komme på Ottos konditori, hvilket følgende korte citat bekræfter:

(Tante 1 og tante 2 vil gøre gengæld for professor Petersens venlighed -)

Clara: Det var da nydeligt af professoren ....

Hertha: Nydeligt! - Vi skal vel tage vinterhattene på?

Clara: Naturligvis! Og gamacher, da vi skal køre.

Hertha: Hva' farve handsker, synes du?

Clara: Lilla, det står bedst til båndene.

Hertha (lidt tøvende): Synes du ikke, vi burde vise professoren en lille opmærksomhed?

Clara: Jo-o, det ville jo være nydeligt, men ..

Hertha: Vi kunne jo invitere hinner op til Otto....

Clara (glad): Ja, det kan vi! - Det var meget betænksomt af dig, kære Hertha.

Hertha: Det kan vel ikke blive mere end en krone ....

Clara: Næi - flere kager spiser vi da ikke.

Da Gustav Wied skrev »Skærmydsler« i 1901 var det ovennævnte Johannes A. Steen, som var konditoren, men firmanavnet var stadig F. A. Ottos konditori.

OGN

Grev Stolberg

Grev Christian Günther Stolberg (1714-1765)

Årsmødet slutter ved Stolbergstøtten i Hørsholm.

Stolbergstøtten er Danmarks ældste mindesmærke over landboreformerne, rejst af enkedronning Sophie Magdalene for sin fætter, overhofmester Christian Günther Stolberg, der afskaffede hoveriet på Hørsholm.

Dronning Sophie Magdalene havde fået Hørsholm gods foræret af sin gemal – Christian VI. Hun måtte bestandig hjælpe bønderne, da flere års misvækst og kvægsygen medførte, at mange bønder ikke havde en ko tilbage og heller ikke havde råd til at

købe nogen. Såsæd manglede, og når der også manglede gødning til den magre jord, der sjældent gav over 3 fold, så var tilstanden for godsets bønder elendig. Hertil kom det omfattende byggeri på Hørsholm slot, som gav meget hoveri.

Efter kongens død i 1746 havde Sophie Magdalene ikke længere så store beløb til sit underhold som hidtil, og derfor nedsatte hun i 1749 en kommission, der skulle fremkomme med forslag, så godset kunne klare sine udgifter uden tilskud fra enkedronningen. Men kommissionen kunne ikke løse problemet. Det kunne derimod enkedronningens fætter, greve Christian Günther Stolberg, som i 1756 blev ansat som overhofmester. Han fik afgørende betydning, ikke blot for Hørsholm gods, men i det hele taget for den danske bondes frigørelse.

Grev Stolberg foreslog, at hovedgårdens jord blev udstykket, hoveriet skulle erstattes af en afgift, tiendet skulle ligeledes betales i penge og ikke længere i naturalier og endelig ville grev Stolberg indføre arvefæstet.

Den 16. september 1761 godkendte enkedronningen overhofmesterens aftaler med godsets bønder, der bl. a. betød, at hver bonde betalte 2 rigdsaler i hoveripenge af hver tønde hartkorn.

Dermed var den store ændring i bøndernes stilling på godset en kendsgerning. Bønderne var blevet arvefæstere og fri for hoveri.

De reformer, som grev Stolberg havde fået gennemført på Hørsholm gods, vakte stor opsigt og interesse landet over. Det vidnede om, at det kunne nytte at gøre bonden selvstændig i hans arbejde, vække hans interesse for hans eget avlsbrug og give ham gode og trygge kår som landbruger.

Grev Stolberg døde i 1765, og året efter hædrede enkedronningen sin overhofmester ved at rejse en støtte til hans minde, en obelisk af norsk sandsten, der hviler på en sokkel af marmor.

På støtten står:

*Til evig Hukommelse
Af en priselig Indretning
efter
Hendes kongelige Majestæts
Sophie Magdalenas
Befaling*

*Da
På det vise Raad af
Hr. Christian Günther, Greve af Stolberg
Hendes oberhofmester
Alle Undersaatter i Hirschholm Amt
Befriedes af hoveri
Fæstegaarde forvandlede til eiendomme
1761.*

Selvom hoveriet var afskaffet, var der stadig kørsel, når hoffet flyttede til og fra Hørsholm slot. Men det største hoveriproblem var tilbage, nemlig arbejdet ved anlæggelsen af ny vej. Dette endte med et åbent oprør i 1780.

Stolbergstøtten er rejst af enkedronningen, hun tog ikke selv æren af det reformarbejde, som hun havde godkendt.